

TANIMAK VE TANINMAK: FELSEFEDE OTORİTE SORUNU*

To Recognize and to be Recognized: The Question of Authority in Philosophy

Sanem Yazıcıoğlu

ÖZET

Bu metin felsefede otorite ve gelenek arasındaki ilişkinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Ancak bu ilişkinin belirgin kılınması için otoritenin ve geleneğin kurucu unsurlarının değerlendirilmesi gerekir. Bu çerçevede içerisinde iki temel unsur karşımıza çıkmaktadır; ilkin bir gelenek kurmak için gerekli olan süreci bize sağlayacak tanıma, eleştiri ve anımsama tarihi olarak felsefe tarihi ve ikinci olarak, bu etkinlikleri olanaklı kılacak anlama ilişkisini yaratan dilin konumu. Her iki konu, metin içerisinde hem hermeneutik bir sorun olarak, hem de Türkiye’de bir gelenek oluşturmak bakımından ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Otorite, Gelenek, Tanıma, Eleştiri, Zamansallık, Türkçe felsefe

ABSTRACT

This article aims to investigate the relation of authority and tradition in philosophy. To understand this relation, the constitutive elements of authority and tradition first need to be clarified. In such a frame we are confronted with two major elements: first, the history of philosophy as the history of recognition, criticism and recollection, and second, the locus of language which gives possibility to those acts. This text discusses the hermeneutic aspects of these topics as well as their contribution to the constitution of a philosophical tradition in Turkey.

Keywords: Authority, Tradition, Recognition, Criticism, Temporality, Philosophy in Turkish

---

* Bu makalede yeralan benzer sorunların ele alındığı kısa bir metin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü tarafından düzenlenen “Türkiye’de Felsefenin Geleneği ve Geleceği” (2010) başlıklı toplantıda sunulmuştur. Bu toplantı, hem Türkiye’de bir felsefe geleneğinin oluşması için kurucu rol üstlenmiş bölümde gerçekleşmesi bakımından, hem de ilk kez bütün anabilim dalları tarafından ortaklaşa düzenlenmiş en geniş kapsamlı ve katılımlı çalışma olması bakımından, büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Bunun yanı sıra, bu metinde ve toplantı sırasında birçok sunumda ele alınan dille ilgili süregelen sorunlarımızın gelenek tartışması bakımından özellikle önem taşımakta olduğu ve bu ortak tema, açık olarak bir çözüm beklentisine işaret etmekte olduğu görülmüştür.

*

Felsefenin kurucu yönünün eleştirisi olduğu ve dolayısıyla felsefenin eleştirel bakışa dayalı bir etkinlik olduğu kolaylıkla söylenebilir. Ancak bu eleştirel bakış ne zaman ve nasıl başlamaktadır? Felsefede otorite sorunu tartışıldığında, başlatıcı, kurucu bir etkinlik olarak eleştiri nerede konumlanmaktadır? Bu metinde ele alınacağı gibi, eleştiri ve otorite yan yana düşünüldüklerinde temel hareket noktası, ne eleştirinin, ne de otoritenin mutlak, tek biçimli ve tek zamanlı olarak anlaşılmalarması gerektiridir.

Bu anlayış doğrultusunda, metnin birinci bölümü eleştiri ile çoğunlukla karşıt olgular olarak düşünülen otorite ve tanıma ilişkisine ayrılmıştır. Bu ilişkide otorite ve gelenek kavramları çoğunlukla geçmişle ilişkilendirilmelerine karşın, şimdi ve gelecek bakımından eş derecede, hatta belki de daha belirgin bir önceliğe sahiptirler. Yaşamımızın her alanında olduğu gibi felsefi etkinlik için de belirleyici olan bu tartışma, aynı bölümde eleştiri ve tanımanın zamansal yapıları bakımından ele alınacaktır. Bu çerçevede zamansal yapının eleştiri ve tanıma için temel hareket noktası olması gerektiğini ileri süreceğim. İkinci bölümde, otorite kavramının farklı anlamları üzerinde duracağım; bu bağlamda tanıma ve tanınmanın otoriteyle olan ilişkisini farklı bir biçimde düşünme olanağına işaret edeceğim. Bu farklılık görüleceği gibi bir gelenek kurmak bakımından öncelikli öneme sahip. Metnin üçüncü bölümü, gelenek ile dil arasındaki doğrudan bağı ve sorunun ülkemizdeki konumunu ele alıyor. Gelenek ve dil arasındaki oldukça karmaşık ilişkinin bilindiği gibi ülkemizde özel bir tarihi vardır ve bu nedenle sorunun anlaşılması birçok ayrı bağlamın gözönünde bulundurulmasını gerektirir. Bu makale kapsamında ise sorun, karşılıklı tanımanın sağlanabilmesi için dil ve anlama arasındaki bağı korunmasının önceliği ile sınırlandırılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise, konunun kısa bir değerlendirmesi yer alıyor.

I

Her eleştiri edimi varolan bir kişi, durum ya da olguya ilişkindir. Ne var ki bu varolan, her zaman insanın tarihsel yapısı içerisinde ve bu nedenle çoğu kez takip edilmesi her zaman kolay olmayan çeşitlilikte bağıntılarla karşımıza çıkar. Bu çeşitlilik içerisinde eleştiri, bazen kendi öznel konumumuz, bazen de eleştiri nesnesinin kendi konumu nedeniyle yapılmadan bir kenara bırakılır. Oysa eleştiri, her defasında belirli bir yönelimi ve farkındalığı gerektirir; hem olan şeyi algılayan zihin, hem de olan şey bakımından. Bağıntılar bakımındansa en belirleyici olan, yukarıda kısaca işaret ettiğimiz gibi, hem eleştiren zihnin hem de eleştiri nesnesi olan şeyin içerisinde bulunduğu zamansal yapıdır.

Eleştirinin zamansal yapısı şöyle düşünülebilir; eleştiri, her zaman şimdinin bakış açısından gerçekleşmektedir, ancak şimdinin sahip olduğu geçmiş ve gelecek katmanları nedeniyle bu zamansallık çoklu bir yapı gösterir. Eleştiri etkinliğiyle şimdi,

geçmişe yönelmekte ve onu şimdiye getirmektedir. Başka deyişle eleştiri nesnesini şimdide algılayan ve düşünen zihin, geçmişini anımsamakta ve onu şimdide yeniden kurmaktadır. Bu nedenle hiçbir eleştiri geçmiş zaman kipinde dile gelemez. Eleştiri olmuş, yaşanmış bir şeyi ait olduğu zaman aralığından alıp, kendi zaman aralığına çekmekle olanaklı olur. Bu bakımdan eleştiri konusu olan şeye yönelmek, tek biçimli ve tek zamanlı belirgin bir başlangıç anına işaret etmez, burada her zaman geçmiş ve şimdinin zamansal aralığı yeralmaktadır. Eleştiri bu nedenle olmuş bitmiş bir olaya değil, onu yeniden kendi nesnesi yapan zihnin bir etkinliği olarak bir sürece yönelmektir. Zamansal bakımdan eleştiri böylece -ve ilkece- kendi genel yapısını kazanır: Eleştiriden her söz edildiğinde onun bir anda başlayan ve biten bir şey değil ama her defasında yeniden kurulan bir *süreç* olduğuna özellikle vurguda bulunmak gerekir. Bu bakımdan eleştiri ilk bakışta geçmişe yönelik bir değerlendirmeyi gerektirse ve şimdide gerçekleşse de, bu noktada tamamlanmış sayılmaz. Eleştiri tamamlanmak ve kurucu bir rol üstlenmek için gelecekle ilgili bir şeye, bir beklentiye yönelmiş olmalıdır.¹ Kısaca tekrarlamak gerekirse, eleştiri bulunulan an içerisinde gerçekleşir, olası bir gelecek beklentisini dile getirir ve bir süreç olarak asıl anlamını belki de en çok bu beklentide bulabilir.

Bu zamansal belirlenimi sayesinde eleştiri, bizim geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kurmamızın da olanıdır. Felsefe tarihi de süregelen yapısını bu sayede korur. Hepimiz, filozoflar arasındaki söyleşinin eleştirilerin yarattığı ivme ile devam ettiğini biliriz. Bu nedenle her bir filozofa yeniden yönelmenin -bu yönelme olumlu ya da olumsuz bir eleştiriyle de olsa-, o kişinin düşünceleriyle bazen yalnızca bir *tanışma*, ya da başka türlü söylendiğinde derinleşmeyen bir karşılaşma, bazen de bir *tanıma* ilişkisini yarattığını söyleyebiliriz. Bu bakımdan felsefe tarihi, tanışmanın ötesine geçen tanımların ve tanınmaların tarihidir. Eleştiri burada tanımayı olanaklı kılan bir ilk koşulken, tanımaya bir zemin, bir temel sağlayan ise, eleştiri konusu olan şeyin *anımsanması*dır. Bir şeyin anımsanması şüphesiz onun 'anımsanması koşulu'nun sağlanması hatta yaratılmasından bağımsız değildir.²

Böylelikle eleştiri beraberinde iki önemli zorluğu getirmektedir ve bunlar iki temel başlık altında değerlendirilebilir: İlk olarak geçmişte olan şeyin olay ya da olgu olarak diğer şeylerle kurduğu bağlarının *bilinmesi*, veya öteki yönüyle; bu bağıntıların tam olarak bilinmemesinden kaynaklanan olası eksiklikler ya da hatalar, ikinci olaraksa tanıma ve tanınma anımsamaya dayalı olduğundan, geçmişte olan şeyin bütünlüklü olarak *anımsanması*. Genel olarak tarihselliğin ve daha özelinde felsefe

¹ Bu beklenti dikkate alınmadığında eleştirel etkinliği örtük, önerisi belirsiz bir şikâyetten ayırd etmenin olanaksız olacağı söylenebilir.

² Anımsama koşulunu en önemli unsurun kurumsallık olduğunu burada vurgulamak gerekir. Filozofların toplu yapıtları, bunları hazırlayan kurum ve arşivler, aynı yapıtları güncel tartışmalar içerisinde tutan enstitüler varlık nedenlerini bu koşulun sağlanmasında bulmaktadırlar. Bu konu metnin devamında tartışılmaktadır.

tarihinin karşılaştığı bu sorunlar, bir olumsuzluktan çok bir olanak olarak da görülebilir; tarihsellik bu olumlu anlamıyla bir yeniden yönelme ve yeniden anlama olanağıdır. Aynı tarihin parçası olarak eleştiri, hem tam ve mutlak bir anımsama, hem de bir şeyin olay, olgu ya da durum, hatta kişi içerisinde yer aldığı ilişkilerin eksiksiz bilinmesi olanaklı olmadığından yeniden kurulmaya açık olmalıdır. Tam da bu nedenle aşağıda değineceğimiz gibi söz konusu yapı, felsefe tarihindeki ‘tanıma ve tanınmaları’ *mutlak kalmaz*; felsefe tarihi bir eleştiri tarihi de olduğundan, modern deyişle yalnızca yapısökümlere uğratarak yoluna devam edebilmektedir.

II

Metnin bu bölümünde eleştirinin temelinde bir ‘tanıma’ ilişkisini gerektirdiğini ve ancak bu ilişkinin bir gelenek oluşturabileceğini, daha da ötesinde, tanımanın gelenek oluşturmakta kökensel bir rolü olduğunu ileri süreceğim. Bu noktada her tanıma ilişkisinin bir ‘otoriteyi tanıma’ ilişkisi olup olmadığını ve geleneğin nasıl anlaşılması gerektiğini açık kılmak gerekiyor. Bu kavramlara yüklediğimiz anlamların zamansal yapılarının araştırılması bu tartışmada da yol gösterici olacak. Çünkü burada daha en başta karşımıza çıkan bir zorluk bulunuyor: İlk bakışta zamansal olarak belli bir kabul ve bu kabule dayalı bir değişmezliği ifade eden tanıma, gelenek, otorite kavramları ile, bir süreç olarak tanımlandığımız, dolayısıyla kendiliğinden bir hareketi ve değişimi barındıran eleştiriye nasıl bir araya getireceğiz? Bu tartışmayı ilk olarak ‘gelenek’ ve ardından da ‘otorite’ tartışmalarının genel bağlamına ve bugün ne ifade edebileceklerine değinerek sürdüreceğim.

Felsefe tarihinde gelenekle ilgili tartışmaların özellikle Yirminci Yüzyıl’ı da doğrudan etkilemeleri bakımından iki temel anlayış çerçevesinde gerçekleştiği söylenebilir. Bunlardan ilki Aydınlanma ve böylelikle ortaya çıkan birey anlayışı, ikincisi ise Aydınlanma döneminin eleştirisine dayalı olarak büyük bir değişimin dile geldiği Romantizm’in genel anlayışıdır. Her ne kadar dönemlerin genelleyici betimlemelerle anılması çoklukla eksik ve yanıltıcı olsa da, bu genel belirlemeye başvurmanın nedeni her iki anlayış içerisinde geleneğin taşıdığı farklı içerik. Aydınlanma düşüncesinin biçimlendirdiği anlayışla gelenek, yetkinliği mutlak olarak kabul edilen tek bir kaynağın otoritesini temsil etmekte ve bu nedenle eleştirilmekte, bu anlayışın bireysel aklın önceliğini yadsıdığı kabul edilmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde geleneğe karşı olmak neredeyse Aydınlanma düşüncesinin temel özelliği haline gelir. Ne var ki, gelenek yerine aklın otoritesinin kabulü de Romantizm’in Aydınlanma anlayışına getirdiği eleştiridir ve Romantik düşünürlere göre eş derece sorunludur. Çünkü tarihsel boyutundan soyutlanmış bir aklın otoritesi de insana yönelik bütünlüklü bir anlayışı sağlayamaz.

Tarihsel bağlamın insan yaşamındaki yerini kendisine temel sorun olarak alan On dokuzuncu Yüzyıl felsefesinin ve bu yüzyılın önemli tartışma odaklarından olan felsefi hermeneutiğin günümüze kadar gelen etkisi bu bağlamda anlam kazanır. Tarihsellik,

anlama ve anlamanın tarihsel yapısına yönelik çözümlerinin bütünü olarak karşımıza çıkar ve bu çözümlerinin merkezinde anlamanın önyapılarının araştırılması yer alır. Gelenek bu tartışmada kendiliğinden tarihsel belleğin oluşturduğu önyapılarla ilişki içerisinde karşımıza çıkacaktır. Önyapılar, belli bir bağlamın, sözgelimi bir metnin anlaşılması için önceden hazır bulduğumuz bir arka plandır.³

Ancak bu önyapılar da anlama için tek başına belirleyici değildirler; metin örneği üzerinden devam edecek olursak, bir metnin anlaşılması tek biçimli bir yapı göstermez; hem yazar, hem de okur, beraberlerinde getirdikleri önyapılar içerisinde algılamakta, düşünmekte ve yaratmaktadırlar (okur için de yaratıcı bir okuma varsaydığımızda). Ancak bu süreç aynı zamanda ve her defasında tekil bir etkinliktir de. Farklı ifade edecek olursak, ne yazar, ne de okur, içerisine doğdukları dönem ve kültürün kendi üzerilerindeki etkisinden bağımsız varolabilecekleri gibi, yalnızca bir dönem ya da kültürün ürünü de değildirler. Buradaki farkı yani her defasında tekil olanı yaratan, bireyin kendi anlama, yargılama yetileriyle oluşturacağı özgün sentezdir.

Böylelikle bir metinde anlamı taşıyan içeriğin, hem süregelen bir anlamı taşımakta olduğu ve her okumada *yeni* bir anlamaya olanak verdiği söylenebilir. Yazar ve okur arasındaki bu dönemsel ve kişisel karşılaşmayla yeni, daha öncekilerden farklı bir içeriğin oluşturması söz konusu olacağından, artık bu noktada önceden varsayılan anlamı barındıracak değişmez bir önyapı söz konusu değildir. Metin örneği hermeneutik tartışma içerisinde bütün bir kültür olgusu bakımından benzer biçimde değerlendirilebilir. Kültürü oluşturan unsurlarla her yeni karşılaşmayla birlikte gelenek yeniden kurulduğundan, burada her defasında aynı biçimde gönderimde bulunulabilecek aşkın bir metafizikten söz etmenin olanağı kalmaz. Bu karşılaşmayla gelenek, belli sorunlar çerçevesinde devam etmiş bir tartışmanın onu konu edinen kişiye kadar gelmiş biçimi olarak anlaşılmalıdır.

Dolayısıyla gelenekle her karşılaşmada iki temel tavır birbirine karşıt olarak karşımıza çıkar, bunları; i) yaratıcı bir yeniden değerlendirme süreciyle, yani eleştiriyle geleneğe yeni ve böylelikle başka bir içerik kazandırılması durumunu *gelenekte yaratıcı içerik* olarak, ii) bu karşılaşmada ortaya çıkarılan içeriğin yaratıcı bir sentezin ürünü olmayıp, yalnızca türevsel özellik gösterdiği durumu da *gelenekte türevsel içerik* olarak adlandırabiliriz. Kısaca ilkini yaratıcı içerik, ikincisini türevsel içerik olarak adlandırabileceğimiz karşılaşma ve anlama tarzı, geleneğin anlaşılma tarzını da kendiliğinden belirler. Gelenek, hakim görüşün nesiller boyunca kendini çoğaltan ve bu çoğaltımdan güç kazanan 'değişmez' otoritesi olarak anlaşıldığında, içeriğinin de türevsel olması kaçınılmazdır.

³ Gadamer, H.-G., Gesammelte Werke Band I, Hermeneutik I, *Wahrheit und Methode, Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, II. 1. Erhebung der Geschichtlichkeit des Verstehens zum hermeneutischen Prinzip, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen (I. Baskı 1960), 1986 (5. Baskı), s. 250 vd.

Türkçe’de otoritenin ilksel anlamı ve kullanımı bizim otorite ile ilişkimiz açısından doğal olarak önemli bir başlangıç noktasıdır. Türk Dil Kurumu tarafından otoritenin karşılığı olarak verilen “yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetke, sulta, velayet”⁴ değişmez olan bir erkin neredeyse mutlak belirleyiciliğine işaret etmektedir. Bu bakımdan Türkçe’de kullanılan otorite yeni ve yaratıcı bir karşılaşma olanağından çok, türevsel olanın oluşumuyla ilişkilendirilebilir. Ancak yine aynı sözlükte yeralan “çalışmalarıyla kendisini kabul ettiren, başarılı kimse”⁵ kullanımı, Yirminci Yüzyıl’daki gelenek tartışmaları ile ilgi çekici bir yakınlık taşır.

Bu anlayışlardan özellikle Gadamer’in üzerinde durduğu bir tanıma ilişkisi olarak otorite, aklın bir edimi olarak tanımlanır ve ancak belli bir yargı ve bu yargıyla dile gelecek eleştiri ile gerçekleşen etkin bir tavırdan ayrı olarak düşünülmez.⁶ Burada bir buyurma, itaat ilişkisi değil, bir tanıma, kabul etme ilişkisi söz konusudur. Otoritenin bu yeni içeriğini açıklamak ve temellendirmek için hem Gadamer, hem de Arendt kendi metinlerinde otorite kavramının Roma dönemine kadar uzanan tarihsel içeriğine başvurumaktadırlar. Arendt’in çözümlenmelerinde ise özellikle bir kavramın öne çıktığı söylenebilir; bu da otoritenin temel kurucu unsuru olan yetkinliğin tanınmasıdır.⁷ Bu tanıma, küçümsemenin tam karşıtı olan saygıyla gelen bir kabul ve tanıma ilişkisidir ve yalnızca bu sayede gerçekleşir. Böylelikle tanıma, hem saygı duyulan, hem de bu saygıyı duyan kişinin etkin tavrıyla oluşan bir duygu ve düşünce durumudur. Bu nedenle otoritenin Türkçe’de yetkinlik kabulüne dayalı anlamı, kişi bu kabulü yani tanımayı kendi yargı yetisine başvurarak oluşturduğu sürece, bize gerçek otorite kavrayışını sağlamaktadır. Burada otoriteyi tamamen yıkıcı bir eleştiriye uğratmaktansa, onu tarihsel olarak üzerine yüklenen buyurgan anlamından çekip, içerikçe değişikliklere uğratarak da olsa korumaya çalışmamın nedeni, gelenek kavramıyla olan ilgisidir.

Otoriteleri kabul etmediğimiz sürece gelenekler oluşturmamızdan da söz edilemez. Bu noktada hem otoritenin, hem de geleneğin çoğul olarak kullanılmasının rastlantısal olmadığını eklemek yersiz. Gerçekten de her tanıma ilişkisi belli bir tarihsel bağlama yerleştiğinde, yani süreklilik kazandığında ayrı bir gelenek oluşturur. Bu geleneğin taşıyıcısı ise tartışmayı sürdüren kişilerin otoriteleridir.⁸ Metnin en başına

⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDKGTS.50449ef16eedf7.74887985

⁵ Sözlükte otoritenin bu üçüncü anlamı sözlüğün önceki basımlarında ‘mecazi anlam’ olarak geçmekte, 5. dipnotta verilen ağ adresinde ise “siyasi veya idari güç” tanımından sonra gelmektedir.

⁶ Gadamer, H.-G., *Gesammelte Werke Band II, Hermeneutik I, Wahrheit und Methode, Ergänzungen Register*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen (I. Baskı 1960), 1986 (5. Baskı), s. 39-40.

⁷ Arendt, H., *Between Past and Future*, “What is Authority”, Penguin Books, London, 2006, s. 123

⁸ Süregelen felsefe etkinliği bu noktada anlam kazanır. Süreklilik bu noktada her defasında yeni bir tarzda kazanılan otorite ile sağlanmaktadır. Bu tartışmalardaki farklı konuların öncelikli bir yer tutmasına neden olmuştur. Ancak bu tartışmalar arasında günümüzde de devam etmesi bakımından Türkçe’nin kullanımı, birçok tartışmanın açık ya da örtük gerçekleştiği özel bir alanı

dönecek olursak tam da bu bağlamda eleştiri ve gelenek, otorite ile tanıma, ayrılmaz bir biçimde bir araya gelirler. Yukarıda anılan zamansal belirlenimin yol göstericiliği de burada ortaya çıkar: Otorite ve gelenek değişmez yapılar olarak görülmediğinde; tersine, onların da tıpkı tanıma ve eleştiri gibi temel niteliklerinin bir *süreç* içerisinde yer almak olduğu kabul edildiğinde, değişmez buyurgan otorite kurgusu da, hareketli ve kurucu olana dönüşür. Bu sayede hiçbir otorite mutlaklaşamaz, tanıma, her defasında yeniden tanıma ilişkisini beraberinde getirir. Otorite böylelikle süreçte gelecek kipinin bir parçasına dönüşür, başka deyişle otorite geleceğe atılan bir çapa görevini üstlenir; bir gönderim noktasına dönüşür.

III

Buraya kadar genel olarak ana hatlarını belirlemeye çalıştığım sorunun Türkiye'deki konumuna geçildiğinde başka güçlüklerle de karşılaşılacağı kolaylıkla söylenebilir. Bilindiği gibi Türkiye'deki düşünce geleneği Aydınlanma dönemi ya da onu takip eden Romantik akımla tam bir eşzamanlılık göstermemiş olmasa da, bu dönemlerin belirleyici sorunları her dönemin kendi yazar ve düşünürlerince tartışılmış, her dönemin ilgi ve gereksinimleri, bu tartışmalardaki farklı konuların öncelikli bir yer tutmasına neden olmuştur. Ancak bu tartışmalar arasında günümüzde de devam etmesi bakımından Türkçe'nin kullanımı, birçok tartışmanın açık ya da örtük gerçekleştiği özel bir alanı oluşturur. Kültürün tarihsel bellekte taşınır oluşu, bu belleğin ifadesi olarak dili, daha özelinde felsefe dilinin önemini kendiliğinden merkezi konuma getirir.

Gelenek bağlamında sözü geçen önyapılar, felsefe alanında yalnızca dil aracılığıyla kurulmakta ve bir anlama zemini oluşturmaktadırlar. Dahası bu ön yapıların içerikleri her zaman yeni bir anlam bağlamına dönüştürülerek farklı gelenekler içerisinde kendi yerlerine oturabilmektedirler. Bu bakımdan başka gelenek ve dünya görüşlerinin Türkçe ile yorumlanması, aynı zamanda başka geleneklerin Türkçe'nin tarihsel anlam diline çevrilmesi demektir. Çeviri burada iki anlamda anlaşılabilir; ilkin ve öncelikli olarak hermeneutiğin temel savı olan "her anlamanın kendi anlam yapımıza bir çeviri işi olduğu"⁹ ve ilkiyle sıkı ilişkili olan, bir dilden başka dile yapılan çeviri. Çevirinin her iki anlamı da bizi şu çıkarımlara götürmektedir, hiçbir çeviri yalnızca bir çeviri olarak kalamayacağı gibi, yanlış, eksik, özensiz bir çeviri de aynı nitelikteki bir düşünce dizgesini oluşturur.

Kuşkusuz her çeviri farklı zorluklar taşır; sözgelimi kendi anlama edimimizde bir dönüştürme etkinliği olarak çeviri, yabancı bir dilde bir metin okurken farklı, kendi dilimizde bir metin okurken farklı gerçekleşir. Anadili Türkçe olan ve Türkçe'yi sonradan öğrenmiş bir kimse tarafından okunacak 'can', 'gönül', gibi sözcüklerin

oluşturur. Kültürün tarihsel bellekte taşınır oluşu, bu belleğin ifadesi olarak dili, daha özelinde felsefe dilinin önemini kendiliğinden merkezi konuma getirir.

⁹ Gadamer, H.-G., *Gesammelte Werke Band I, Hermeneutik I, Wahrheit und Methode*, a.g.e., s. 362-363.

yanısına, 'darbe', 'öztürkçe' gibi sözcükleri anlamlandırmasının bütünüyle ayrı olacağı açıktır. Türkçe'deki 'derin' tarihsel anlamdan yoksun bir okumada da çeviri aracılığıyla bir anlama gerçekleşecektir. Ancak burada anlama, sözcüğün kişi tarafından başka bir kültürün bağlamına dönüştürülmesiyle kendiliğinden eksik ve farklı olarak gerçekleşir. Bu noktada kaybedilen *derinlik* kökünü tarihsellikte, tarihle taşınan bellekte bulur. Aynı türden sözcükleri başka dillerde bulmak da söz konusudur. Burada karşımıza çıkan olgu, kültür dilinin zorunlulukla anadilin kendine özgü yapısı içerisinde ve bu dilde taşınan tarihsel-kültürel bellekte gerçekleşmesi gereğidir.

Ancak bu belirleme 'kendi dilimizden başka bir kültür dili tanımamak' biçiminde anlaşılmalıdır, böyle bir 'uç' okuma, bütün bir felsefe geleneğinin varlığı kadar, bir dünya literatürünün varlığını da reddetmek kadar anlamsız ve yersiz olurdu. Burada işaret edilen nokta, her iki anlamında bir çeviriden yani bir dilden bir başka dile veya bir anlam yapısından başka bir anlam yapısına gerçekleşen çeviriden sözedilebilmesi için çevirinin yapılabileceği bir dilin varlığının temel koşul olarak kabul edilmesi zorunluluğudur. Bu aynı zamanda şu anlama gelecektir; *kendi* gelişimine ve derinliğine açık bir dilin varlığının bir ön koşul olarak kabul edilmesi. Böylelikle, birlikte uzlaşmış bir kavram örgüsü ile belirlenmiş ortak bir dile sahip olmak, bir düşünce geleneği oluşturmada belirleyici önem kazanır.

Türkçe'nin bir felsefe dili olarak yapılandırılması ve olanaklarının araştırılması, 1933 Üniversite Reformu sonrasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin öncelikli sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu ile karşılıklı çalışma içerisinde özellikle Macit Gökberk'in öncülük ettiği çalışmalarda bir çok akademisyenin katkısıyla Türkçe başka dillere gönderimde bulunmaksızın kendi gramatik ve kullanım sınırları içerisinde anlamca genişletilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalarla oluşturulan yeni bir felsefe terminolojisinin bugün kullandığımız felsefe terminolojisini ne denli belirlemiş olduğu ve bugün yapılan çalışmalardaki artış düzeyi düşünüldüğünde yapılan işin boyutu ve önemi açıklık kazanır.¹⁰ Ancak bu çalışmalar başlarda Macit Gökberk'in kendisi de dahil olmak üzere tereddütlerle ve zorluklarla gerçekleşmiştir.¹¹ Gökberk için hazırlanan *Macit Gökberk Armağanı*¹²,

¹⁰ Türkiye Felsefe Kurumu tarafından projelendirilen ve basılan *Türkiye Felsefe Yayınları Kaynakçası Kitaplar-Makaleler 1928-1999*, (Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, O. Faruk Akyol, Sanem Yazıcıoğlu, Ankara, 2000, 248 s.), Cumhuriyet Döneminde Türkiye'deki felsefe çalışmalarının (kitaplar, makaleler ve çeviriler) ikibinli yıllara kadar gelişimini göstermek bakımından bir kaynak konumundadır; doğrudan kütüphane indeks taramalarıyla yapılan bu çalışmanın günümüzde internet kullanımıyla çok daha geniş kapsamlı olacağı açıktır. Burada ilgi çekici nokta felsefe çalışmalarının açılan felsefe bölümleriyle ülkemizde son on yılda gösterdiği artıştır. İnternet kullanımının bu oranlardaki etkisi, dil üzerindeki etkisi ise ayrı bir makale konusu olacak nitelikte, bu nedenle yalnızca işaret etmekle yetinerek konuyu sınırlandıracam.

¹¹ *Macit Gökberk Armağanı*, "Macit Gökberk'le Söyleşi", Yazı Kurulu: Bedia Akarsu, Tahsin Yücel, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 3-17.

¹² A.g.e., ayrıca bu sürecin değerlendirilmesi için bkz. Gökberk, M., *Değişen Dünya Değişen Dil*, İstanbul Çağdaş Yay., 1980 (174 sayfa).

içerisindeki makalelerin tamamı bu sürecin de bir öyküsü olarak okunabilir. Makalelerin yazıldığı tarihsel arka plan göz önünde bulundurulduğunda bu ilk tereddütler de anlaşılabilir. Bilindiği gibi Türkçe'nin kavramsal yapısının oluşturulması ile ilgili tartışmalar oldukça erken dönemlere kadar götürülebilir. Bedia Akarsu "Felsefe Dili Olarak Türkçe"¹³ adlı makalesinde, özellikle Agah Sırrı Levend'in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* adlı çalışmasına göndermelerde bulunarak 11. yüzyıldan itibaren Kaşgarlı Mahmut'un ünlü eseri *Divanü Lügat-it-Türk*'le başlatılan Türk dili ve yapısıyla ilgili çalışmaları, makalenin basıldığı tarih olan 1983'e kadarki dönem içerisinde ele alır. Günümüzdeki tartışmalar bakımından bütün bir tarihsel sürecin önem taşıdığı tereddüt edilmeksizin söylenebilir, ancak 1850'lerden itibaren tartışmanın kazandığı ivme dikkat çekicidir.

Bu sürecin özellikle Cumhuriyet Dönemi ile birlikte kurumsal düzeyde çalışmalara dönüştürülmesi ise, bu dönemin diğerlerinden farklı biçimde incelenmesini gerektirir. Bütün bu ayrımlara karşın yine de tartışmalarda belirgin bir ortaklık görülmektedir ve bu ortaklık şu soruya dayanmaktadır: Dile bir zenginleşme olanağı sağlayan hangisidir; Türk dilinin farklı kültürlerle teması esnasında kazanılan sözcüklerin Türkçeleştirilmesi mi, yoksa bu sözcüklerin dil içerisindeki varlıklarının korunması mı? Günümüzde de sorunun çözülemediğinin önemli bir göstergesi, hala üzerinde tamamıyla *uzlaşmış* bir felsefe sözlüğü bulunmamasıdır. Gerçekten de bu uzlaşma yoksunluğu, yalnızca felsefenin temel terimleri ile sınırlı kalmamakta, bu terimlere dayalı bir çağdaş felsefe terminolojisi üretmek söz konusu olduğunda sorun, bütünüyle içerisinden çıkılmaz bir durum kazanmaktadır. Metnin en başında işaret edildiği gibi, bu uzlaşmanın sağlanamaması açık olarak içerisinde bir çok yön, birçok sorun alanı barındırmaktadır, ancak burada ele alınan konu çerçevesinde uzlaşma yokluğunun gelenek oluşturmak ile olan ilişkisi ile tartışmayı sınırlayacağım.

Dilde uzlaşma olmadan da bir gelenek yaratılabilir mi? Uzlaşma sorunu bilindiği gibi günümüz felsefesinde oldukça geniş yer tutan bir konudur. Tartışma çok kısaca özetlendiğinde sorun, uzlaşma ile çoğulluk ilkesinin birbiriyle olan konumunun belirlenmesine dayanır. Uzlaşma, çoğulluğu dışlamakta mıdır, yoksa çoğulluğu ilkece koruyarak da uzlaşılabilir çözümler oluşturulabilir mi?

Toplumsal bakımdan bu sorunun tartışılması gerçekten de önemlidir ve bu gerilim birçok yaratıcı çözüm önermektedir. Bunlardan günümüz felsefesi için kazanım sayabileceklerimizden birisi, varoluşumuzu sağlayan bütün edimlerde kendimizi merkezileştirme tutumunun bırakılması, böylelikle bizden başka olanın kazandığı eş değerdeki önemdir. Hatta bu önem bazı filozoflar tarafından önceliği başkasına verilmesi yönünde ilerlemektedir. Kazanılan bu tutumun temel savı, bireysel varoluşun ancak bir başkasıyla karşılaşmada kendi kendisinin farkına varabileceği ve bu bakımdan başkasının yaşamımızdaki kurucu rolünün tanınmasıdır. Ancak bu tartışmalar

¹³ Macit Gökberk Armağanı, a.g.e., s. 49-72.

modelinde birbiriyle anlaşma kaçınılmaz temel varsayımdır; anlaşmanın kendisi birçok farklı anlama olanağını içerisinde barındırıyor olsa da.

Üzerinde anlaşmanın, uzlaşmanın -ya da uzlaşmamanın-, henüz daha dil aşamasında sözkonusu olamadığı durumda bu sözcüklerin kendileri ne anlama gelecektir? Bu bakımdan tartışmanın iki ayrı katmanda gerçekleştiği gözardı edilemez. Burada anlaşma için zeminini sağlayacak dilin konumu ile farklı yargılarda karşılıklı uzlaşım sağlanması ya da sağlanamaması birbirlerinden ayrı tartışmalardır ve birbirleri modelinde düşünülemezler. Dil bütün bu bağlam için ilk zemindir. Bu zemin, üzerinde ortak hareket olanağı bulacağımız bir genişliğe ve derinliğe sahip olmalıdır. Ortaklık yalnızca uzlaşmış bir dille gerçekleşir; bir kavramdan farklı kişiler farklı anlamlar çıkarabilir ancak aynı kavram için her kişinin farklı sözcük kullanması ve üstelik bunlardan da ayrı içerikler oluşturması kısaca anlaşamama durumudur. Bu nedenle kavramsal, daha geniş biçimiyle dilsel uzlaşma, anlaşmanın temel koşuludur. Bu açık olarak yukarıda işaret edilen 'çevirinin yapılabileceği bir dilin varlığı koşulu'nun kabulü ile ilişkilidir. Ancak bu koşul çerçevesinde farklı anlamlar, anlam zenginliği ya da başkasıyla gelen zenginlikten söz edilebilir. Yalnızca bu karşılıklı anlaşma, hem anlamca kazanılacak genişlemeyi, hem de derinleşmeyi sağlar. Genişleme paylaşım ve derinleşme de bellekle sağlanabilir. Her ikisinde gelenek için kurucu önemdedir.

Bir gelenek kurabilmek için paylaşımı sağlayacak ortaklığın kurulabilmesi ve bunların anımsanmasını sağlayacak kurumsallığın sürekli biçimde desteklenmesi gereklidir. Özellikle dil konusundaki kurumsallık, paylaşımı yalnızca kendi aramızda değil başka kültürler aracılığıyla da genişletme olanağı sağlayacaktır.¹⁴ Bu olanak hem karşılıklı olarak birbirimizi tanıma ilişkisini kurabilmemizi, hem de kendi kültürümüzün olduğu kadar, başka kültürlerin de kurucusu olarak görülebilecek bütün metinlerin dikkatle çevrilererek bugünkü düşünce dünyamıza katılmalarını sağlayacaktır. Derinleşme yani geleneği oluşturacak bir bellek ise ancak bu karşılaşma ve birbirini tanıma ilişkisiyle ortaya çıkabilir.¹⁵

Burada bir gelenek oluşturacak belleğin içeriği ya da hangi karşılaşmalardan söz edildiği sorulabilir: Kısaca şu söylenebilir; bütün kültürler doğal olarak ilkin yakın çevreleriyle etkileşirler. İçerisinde bulunduğumuz coğrafyanın konumu da kadar tarihsel süreçteki kültürel hareketliliğimiz düşünüldüğünde bu etkileşim bakımından kolaylıkla çok özel bir mirasımız olduğu söylenebilir. Dahası, Anadolu topraklarının zengin tarihsel geçmişi düşünüldüğünde yapılması gereken çalışmaların kapsamı belki

¹⁴ Burada kurumsallığın önemi Cumhuriyet'in ilk yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı'nca, Hasan Ali Yücel öncülüğünde temel metinlerin çevirisinin yapılmasını sağladığı kadar, Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarından hareketle de kolaylıkla değerlendirilebilir.

¹⁵ Böyle bir karşılıklı tanıma ilişkisinin temele konamadığı bir durumda her tartışmayı ya da felsefi terminolojiyi kendileriyle başlatanların bulunmasına duyduğumuz şaşkınlığın, bir durum haline gelmesi de kaçınılmaz olacaktır. Hasan Ali Yücel öncülüğünde temel metinlerin çevirisinin yapılmasını sağladığı kadar, Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarından hareketle de kolaylıkla değerlendirilebilir.

de birçok ülkeninkinden fazladır: Bilinen en eski yazmalardan örneğin Hitit yazmalarından başlayan bir çeviri hareketinin oluşması, bugün yaşadığımız topraklarda bir biçimde temas ettiğimiz her kültürü tanımakla sağlanacak bir derinleşmeyi tutarlılıkla devam ettirmek bakımından kaçınılmazdır. Bu bakımdan Yunanca ve Latince temel metinler kadar, günümüzde artık daha fazla ertelenmeden temel Osmanlıca, Arapça, Farsça metinlerin çevirisi de bir zorunluluktur. Bu çeviri etkinliğinin günümüz felsefesini etkileyen çağdaş metinlerin çevirisiyle bir bütünlük kazanacaktır. Bugün hâlâ ne Avrupadaki, ne de Asya'daki kültürel geleneklerin düşünsel temelini oluşturan metinlerin Türkçe okunamaması Türkiye'deki düşünce hareketinin önündeki önemli engellerden birisidir. Bugünkü Türkiye'nin hem konusunda uzman akademisyenler, hem de alanlarındaki çalışmalara öncülük eden kurumlara sahip olması bakımından, böyle bir yeni çeviri hareketi hayal olarak görülmemelidir.¹⁶ Böyle bir hareket sağlanmadığında, ticari kaygılara devredilmiş bir çeviri etkinliğinin hem seçilecek kitaplar bakımından, hem de çevirilerin niteliği bakımından önümüzdeki onyıllar içerisinde çok daha büyük sorunlara yolaçağını söylemek zor değil. Ülkemizde aynı kaygılara sahip düşünürlerin, çevirmenlerin birçok değerli çeviri yaptığı bir gerçektir, ancak bu çevirilerin kişisel çabalarla, büyük zorluk ve kişisel özverilerle yapıldığı da bir gerçektir. Bu bakımdan tutarlı bir terminoloji desteğiyle yeniden organize edilen kurumsal bir çeviri hareketi, Türkiye'deki kültürel etkinlikler için yaşamsal öneme sahiptir.

Yukarıdaki bölümlerde işaret edildiği gibi, bir anlama ilişkisi kurulmadan bir tanıma ilişkisi kurulamaz. Bununla birlikte yukarıda anılan hiçbir metin günümüzün felsefi kazanımları ile yorumlanmadan geleneğin zorunlu 'şimdiki zamanı' da kurulamaz. Bu yorum, yeni eleştirinin; yeniden anlamının ve yeniden kurmanın tek olanağı olduğu kadar, zamansal sürekliliğin kurulması için de tek olanaktır. Ancak bu yorumlayıcı etkinlik içerisinde 'türevsellik'ten kurtulmak, öyle söylenegeldiği için ya da belli bir ideolojiyi temsil ettiği için değil, anlamının içerisinde yer aldığı bağlam nedeniyle bir sözcüğü adlandırmak ve bir dil birliği kurmak sözkonusu olacaktır. Kaçınılmaz olarak bu koşullar otoritenin mutlak, değişmez bir zaman tasarımıyla uzak tutulmasına, bunun yerine tanıma ilişkisinin eleştiri aracılığıyla yeniden kurulan bir süreç olarak görülmesine bağlıdır.

IV

Sonuç olarak karşımızdaki sorun, ilk olarak, tanımayı olmuş bitmiş bir şey olarak anlamaktır. Bu, tanımanın yeniden kurulmaya bağlı ve böylelikle de her zaman

¹⁶ Türkiye Felsefe Kurumu'nun çok önemli felsefe metinlerinden bazılarını çevrilmesine yönelik desteği, bu konuda önemli bir örnektir. Ancak yapılan birçok iyi çeviride olduğu gibi burada da kişisel özverinin düzeyi, kabul edilebilir olanın çok üzerindedir. Bu bakımdan burada kurumsallığın sağlanması devletin vereceği destek ve olanaklarla birlikte düşünülmelidir. Bu destek, araştırmacıların birarada çalışma olanaklarının ve amaçlanan çalışmanın en etkin şekilde gerçekleşmesi için gerekli zeminin sağlanmasıdır.

koşullu bir yapıda olduğunu unutulmasıdır. Bu unutma, tanıma ilişkisini kültürün herhangi bir alanı ya da aracı ile tekbiçimli, mutlak bir otorite anlayışı çerçevesinde kurulmasıyla sonuçlanacaktır. İkinci olarak, tam da bu yanlış kurulan otorite anlayışının doğal sonucu olarak görülebilecek, özgün bir yeniden yaratım süreci oluşturamamak ya da bunu olması gereken düzeye çekememektir.

Bu yolda dil ikinci önemli bir başlığı oluşturuyor. Gerçekten de bugün kullandığımız dilin bu tanıma olanağını bize kısmen sağladığı görülmektedir. Bunu ise yukarıda değerlendirildiği gibi, hem yapılması gereken çeviriler bağlamında, hem de bu konuda büyük gayretin gösterildiği özellikle yetmişlerden ikibinli yıllara kadar büyük ölçüde oluşturulan temiz ve anlaşılabilir Türkçe metinlerin unutulup, karşısında özel girişimler ve denetimsizliğin bir arada yükseldiği, her çevirmenin keyfiyetiyle ortaya çıkan metinlerin yarattığı sorunlar olarak ikiye ayırabiliriz. Her iki durum için de ortak çözüm, kurumsal olarak desteklenecek ve terminoloji bakımından dönemsel olarak ayrılacak felsefe terimleri sözlüklerinin olabildiğince geniş bir katılımı oluşturulması ve bu yolla yapılacak çevirilere terminolojik bir rehber sunulmasıdır. Dilsel uzlaşının dönem ve çalışma alanlarının gerektirdiği ayrımlar gözönünde bulundurulacak sağlanması, terminoloji ve dil kullanımı konusunda bugüne kadar karşılaşılan birçok zorluğun aşılması kadar, düşünce geleneğimize de bütünlük kazandırılması için bir olanak olarak görülebilir.

Gelenek bağlamında Arendt'in René Char'den alıntılacağı şu sözler sorunu kısa ama çok etkileyici biçimde dile getirmektedir: "Bu mirası bize vasiyet eden olmadı." Bu sözlerle Char, sıkça 'kültür mirasımız' olarak da dile gelen ifadeyi yeniden değerlendirmek için bir çağrıda bulunuyor. Bu çağrıyı şöyle yorumlayabiliriz; kültür bize bir miras gibi bırakılmaz, biz onu zaten orada bulmayız, biz öncelikle onun bulunuşunu fark etmek ve devralmak zorundayız. Bu bakımdan kültürle taşınan içeriği, gelenekle gelen tartışmayı biz devralmadıkça ve dahası bu devralma tarzını belirlemedikçe, ne kültür, onun parçası olarak gelenek üzerimize biranda alabileceğimiz edilgen, hali hazırda olan bir yapı değildir. Herkes kendi devralacaklarını *tanınmak* zorundadır. Miras işte bu yüzden kimse bize onu vermediği, ama bizim onu devralabileceğimiz için, bir mirasyedi gibi harcanamaz ama yalnızca kaybedilebilir.